

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

АЛФІМОВ Д.В.

РОЛЬ МІЖШКІЛЬНОГО ПРОСТОРУ У ВИХОВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Навчально-виховний процес відбувається за різними формами: у вигляді уроків, лекцій, лабораторно-практичних та семінарських занять, диспутів, навчально-виробничих екскурсій тощо. Різні форми роботи сприяють формуванню життєвих компетенцій учнів, вихованню певних якостей учнів, у тому числі лідерських. У загальноосвітніх навчальних закладах навчально-виховну роботу поєднують з науково-методичною, науково-дослідною та експериментальною; поряд з традиційними методами й формами використовують інноваційні технології навчання.

Однак існує також міжшкільний освітній простір, в якому використовуються інші форми роботи з учнями, спрямовані на виховання лідерських якостей школярів, задоволення їхніх потреб у додатковій освіті за інтересами, забезпечення потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів у профорієнтаційній, допрофесійній, професійній підготовці.

Метою статті є визначення ролі міжшкільного простору у вихованні лідерських якостей школярів.

Для виконання такого завдання загальноосвітньої школи, як виховання лідерських якостей школярів, необхідна інтегрована навчальна й позанавчальна діяльність дітей, що вимагає консолідованих зусиль багатьох соціальних суб'єктів: школи, сім'ї, позашкільних закладів, громадських об'єднань, включаючи дитячо-юнацькі рухи й організації. Але провідна, змістовно визначальна роль у цій консолідації належить педагогічному колективу загальноосвітньої школи. Школа має перейти від виховної роботи, яка побудована на проведенні окремих заходів, які часто не пов'язані між собою і змістом діяльності дитини в школі, сім'ї, групі ровесників, суспільстві, його соціальному й інформаційному оточенні, до системного духовно-морального розвитку та виховання учнів. Ще раз наголошуємо, що виховання лідерських якостей особистості в загальноосвітній школі – це окремий напрям роботи, не тільки організація роботи органів учнівського самоврядування або інших угруповань дітей і молоді, це системна повсякденна, багаторічна, протягом усього перебування учня в школі робота педагогічного колективу. І в цій роботі самі педагоги мають бути прикладом лідера. І тільки тоді буде досягнутий найвищий рівень сформованості ключових компетентностей учнів, сформована їх готовність до неперервної

освіти, розвитку, виконанню свого громадянського боргу, здійснення відповідального морального вибору, здатності до рефлексії.

Інтегративний характер компетентностей вимагає узгодження роботи всього педагогічного колективу, переоцінки цінностей професійної діяльності. Знання перестає бути метою, воно стає засобом, який забезпечує виконання більш складних завдань розвитку особистості. Освітні результати загальноосвітньої школи сьогодні – це збільшення особистісних ресурсів учнів, і це збільшення має нарощуватися від класу до класу, від одного вікового періоду до іншого. Останнє потребує наступності в діяльності всіх ланок загальноосвітньої школи, а також відповідного міжшкільного простору.

Міжшкільний простір – складна система дій педагогів, батьків та інших учасників, що є сукупністю різних видів діяльності й володіє широкими можливостями виховної дії на учня поза навчальним процесом, є найбільш сприятливою сферою розвитку спрямованості особистості, оскільки забезпечує активізацію її суб'єктної позиції, стимулює взаємодію й спілкування з ровесниками, збагачує особистий досвід практичного застосування знань, здобутих у навчальний час, сприяє виробленню й корекції організаторських умінь.

Основне призначення міжшкільного простору – організація змістовного культурного дозвілля дітей, пробудження інтересів дитини до різних видів діяльності, розкриття й розвиток його індивідуальних здібностей (які не завжди вдається розглянути на уроці) бажання брати активну участь у продуктивній, схвалюваній суспільством діяльності, що сприяє забезпеченню успішності виконання завдань і самостійної організації власної діяльності, а також безперервності та послідовності виховного процесу в цілому.

Організація ситуації спільної діяльності передбачає виконання деяких вимог:

- включення учасників у продуктивну творчу діяльність із самого початку взаємодії;
- спільне планування системи проміжних завдань (творчих і репродуктивних), необхідних для руху до наміченого продукту, тобто вміння учня-лідера спрямовувати спільну з однолітками діяльність не лише на виконання технологічної роботи, але і, передусім, на спільне формування мотиваційно-сміслової сфери;
- така співпраця в діяльності, в якій кожен учасник, орієнтуючись на смислову її сторону, міг би визначати свій внесок у цю діяльність.

Система взаємодій і відносин організовується на принципах рівності, добровільності, рівнозначності й додатковості учасників освітніх процесів. Суть принципу рівності полягає в орієнтації на перспективу особистісного розвитку в рамках кооперації та взаємодії. Добровільність реалізується в набутті особистісних сенсів у діяльності та взаємодії (орієнтованих на особистісний розвиток) і спрямованості особистісного потенціалу кожного на реалізацію спільно знайдених сенсів. Добровільність означає свідомий, ма-

ксамально продуктивний і безкорисливий внесок партнера в спільну діяльність. Найвищим рівнем узгодженості позицій учасників у діяльності (мовою психологічної науки – організація суб'єкт-суб'єктних відносин у спільній діяльності) є співпраця.

Співпраця конститує всю спільну діяльність, спілкування й поведінку, тобто відповідальність і рівність у досягненні спільних цілей і результатів діяльності. Співпраця виражається формами перцептивного взаємозв'язку, взаєморозуміння, взаємопереживання; способами організації спільної діяльності, формами взаємодії вчителя й учня; взаємопідтримкою, взаємодопомогою, об'єднанням зусиль інтеграції теоретичних знань і практичних умінь.

Основними ознаками співпраці можна вважати такі прояви:

- цілеспрямованість (прагнення до спільної мети);
- мотивованість (активне, зацікавлене ставлення до спільної діяльності);
- целостність (взаємопов'язаність учасників діяльності);
- структурованість (чіткий розподіл функцій, прав, обов'язків, відповідальності);
- узгодженість (обговорити й привести у відповідність дії учасників діяльності, низький рівень конфліктності);
- організованість (планованість діяльності, здатність до управління й самоврядування);
- результативність (здатність досягати результати).

Здатність до співпраці – не особливий талант, вона виробляється поступово в різних ситуаціях взаємодії та спілкування з однолітками, педагогами й іншими людьми.

Успіх спільної діяльності залежить від:

- способів її розподілу між учасниками;
- особливостей обміну діями при вирішенні спільних завдань;
- процесів комунікації, взаєморозуміння, рефлексії кожного з її учасників, що її забезпечують.

Особливу роль ця діяльність відіграє у формуванні різнопланових відносин особистості й колективу, особистості із зовнішнім середовищем тощо. Дуже важливо врахувати, що успіх спільної діяльності залежить від договірних відносин.

Договір як соціокультурний феномен включає в себе і являє собою:

- ідею ненасильницького існування й розвитку дитячого співтовариства;
- спосіб ненасильницької організації цього співтовариства через співвідношення різноспрямованих інтересів дітей на основі пошуку можливої згоди;
- спосіб організації індивідуальних активностей у рамках взаємодії на основі досягнутих угод;
- регулятор відносин суб'єктів, які взаємодіють.

У педагогічній практиці договір є особливим типом організації діяльності, дає змогу педагогу й дитині, лідерові та іншим дітям діяти вільно, самостійно й відповідально (морально) один щодо одного та тих цілей, які вони спільно вирішили досягти.

Як регулятор рівноправних, вільних, творчих відносин і взаємодій, побудованих на взаємних партнерських зобов'язаннях, договір дає змогу перейти:

- від взаємної відчуженості – до взаємного інтересу;
- від закритості – до відкритості;
- від агресії – до згоди;
- від роз'єднаності – до спільності та взаємодії;
- від пригнічення приватних інтересів – до їх рівноправ'я.

Із цього виходить, що:

1. Тільки в умовах спільної діяльності встановлюються й освоюються всіма її учасниками правила поведінки, способи відносин у групі, внутрішньоособистісні установки щодо себе та інших.

2. Договір можливий тільки тоді, коли дитині необхідно налагодити з кимсь взаємини, виконати спільну роботу – у неї є потреба домовитися для збереження взаємодії.

3. Способам збереження й розвитку взаємодії потрібно вчитися, так само, як потрібно знати, уміти та підтримувати взаємини з друзями й оточенням.

Міжшкільний простір у вихованні лідерських якостей школярів ми розглядаємо через мережу гуртків, клубів, секцій за уподобаннями, дитячі й молодіжні громадські організації, школу лідерів, школу волонтерства.

Зупинимось на них докладніше.

Мережа гуртків, клубів, секцій за уподобаннями – це достатньо поширений варіант організації діяльності учнів, виховання найкращих якостей дитини, у тому числі лідерських. У роботі з дитячими колективами переважають здебільшого два види діяльності: гурткова та позаурочна, а в змісті навчання вирізняються різноманітні напрями. Цей підхід, безперечно, дає змогу:

- охопити позаурочною діяльністю величезну кількість дітей;
- проводити роботу з допрофесійної підготовки і професійної орієнтації, залучаючи різних фахівців, демонструючи дітям успішних дорослих, висвітлюючи їм особливості певної професії;
- ситуація гуртка робить реальною можливість створення невеликого згуртованого дитячого колективу за ознакою спільності інтересів чи захоплень.

Дитячі й молодіжні громадські організації. Сьогодні політичний та соціальний устрій держави надзвичайно складний: багатопартійність, розшарування суспільства, відсутність однієї загальнодержавної ідеології і, як наслідок, зникнення єдиних культурних та морально-етичних норм. Наразі саме існування єдиної дитячої організації на кшталт піонерської чи комсомольської видається проблематичним. По-перше, тому що вона одна не

зможе виконувати основну свою функцію пред'явлення підростаючому поколінню всіх норм і законів такої складної за структурою держави, як Україна. По-друге, тому що сьогодні існує надто багато різних норм і цінностей відповідно різних соціальних прошарків чи груп.

Логіка сучасного суспільного розвитку вимагає існування різноманітної кількості дитячих і молодіжних організацій та, ймовірно, декількох освітніх ідеалів. Проблема диференціації дитячих колективів наразі є однією з найбільш актуальних у педагогіці, насамперед, тому, що сучасна дитина входить у світ, формується й розвивається як особистість через різні за своїм виховним потенціалом, складністю структури, тривалістю функціонування колективи. І коли ми говоримо про колектив як фактор розвитку особистості підростаючої людини, то маємо на увазі цілу мережу колективів, до яких може входити сучасна дитина. Вони не є ідентичними, і це добре. Навпаки, доцільно, щоб колективи, до яких включається дитина, були різними і за характером діяльності, і за способом входження до них дітей, і за характером ролей, які вони в цих колективах можуть проживати, і за терміном перебування в них дітей.

Визнаючи виховання в колективі й через колектив стрижнем процесу виховання, ми враховуємо, що дитина зазнає, крім того, найрізноманітніших цілеспрямованих впливів фронтального (або масового), групового й індивідуального характеру, механізми дії яких аж ніяк не ідентичні, тому у виховному просторі бажано використовувати широкий спектр базових і похідних освітніх та виховних технологій.

Безперечно, у кожній конкретній ситуації, моделі або кожному проєкті необхідно добирати свій варіант сполучення ефективних виховних технологій, максимально враховуючи сильні й слабкі сторони кожної з них та місцеві ресурси й особливості.

Школа лідерів – це позакласне навчання дітей у формі поєднання тренінгів, розвивальних ігор та творчих завдань. Основні завдання Школи лідерів – це, перш за все: допомогти дітям визначати та розуміти свої здібності; розвинути їхнє логічне мислення; вдосконалити пам'ять, увагу, концентрацію; допомогти набутти навичок ефективного спілкування; навчити відчувати час та розпоряджатися ним; навчити аналізувати та приймати рішення; розвинути вміння відстоювати свою думку; навчити дітей контролювати свої емоції; допомогти дітям зрозуміти самих себе; розвинути впевненість у своїх силах; допомогти дітям визначати свою мету та досягати її.

Школа волонтерства – в усьому світі саме волонтерський рух – це потужний ресурс розвитку громадянського суспільства, соціальної й професійної інтеграції молоді, її духовно-морального й патріотичного виховання. Розвиток волонтерства – це умова стійкого розвитку держави. Участь у школі волонтерства допомагає молоді на практиці набутти відповідного досвіду й долучитися до виконання корисної для суспільства праці, виховати належні лідерські, ділові якості.

Отже, розглянемо процес виховання лідерських якостей школярів на прикладі Донецького бізнес-лицею.

У міжшкільному просторі учні 1–2-х класів беруть активну участь у роботі гуртів, спортивних секцій тощо. У цьому допомагають заняття в школі “Дивосвіт” Донецького бізнес-ліцею, що включає в себе танцювальну, художню, музичну, театральну, медіа-студії, спортклуб. Результатом творчої діяльності учнів є участь у шкільних, районних, обласних конкурсах, виставах, концертах, фестивалях тощо. Вихованню лідерських якостей учнів сприяють заняття в районному палаці культури, дитячому домі творчості тощо.

Набуття досвіду лідера, вихованню лідерських якостей сприяють відвідування занять учнями ліцею в районних громадських організаціях “Факел”, “Активіст”. Учні разом з батьками два рази на тиждень відвідують заняття, спрямовані не тільки на виховання лідерських якостей, а й на набуття соціального досвіду, розвиток мотивації на успішну діяльність.

Вихованню лідерських якостей школярів 3–4-х класів сприяє школа гуртків та секцій, участь у районних громадських організаціях. Так, у школі “Дивосвіт” учням 3–4-х класів надаються послуги художньо-естетичного, театального, спортивного клубів. До громадських організацій учні початкової школи запрошуються на фестивалі, презентації, де можна обговорити їхню роботу.

Для учнів 5–7-х класів надаються послуги художньо-естетичного, театального, спортивного клубів, клубу учнівського спілкування. Самореалізація та самовдосконалення особистості учня неможливі без самопізнання. Лише глибоко пізнаючи себе, дитина може зрозуміти складний характер свого зовнішнього та внутрішнього життя, краще будувати взаємини з іншими, стати духовним суб’єктом своєї життєдіяльності.

Співпрацюючи з громадськими організаціями, учні вчаться презентувати себе, свій ліцей, клас, обмінюються досвідом роботи тощо.

Міжшкільний простір учнів 8–9-х класів характеризується відвідуванням гуртків, секцій та клубів, співпрацею з районними громадськими організаціями, зустрічами з представниками підприємств, виконавчими комітетами, службами зі справ сім’ї та молоді, відвідуванням школи лідерів, участю у волонтерській роботі.

Наприклад, гурток журналістики допомагає розкрити не тільки лідерські якості учнів, а й оволодіти інформаційними технологіями. Заняття журналістикою вирішує одне з головних завдань виховання – формування соціально активної особистості. Для цього необхідно організувати творчу діяльність, цікаву за змістом, привабливу для підлітків, таку, що враховує їхні здібності та захоплення. На заняттях цінується не лише здатність до вираження своїх думок на письмі, а й усне мовлення, що є важливою якістю журналіста.

Уміння міркувати, висловлювати свою думку, аналізувати явища, вступати в діалог – усі ці навички формуються на заняттях. Журналістика має бути засобом висловлювання громадської думки щодо гострих проблем сучасного життя. Вона відкриває широкі можливості для використання знань, умінь і навичок з різних галузей. Наприклад, написання заміт-

ки на певну тему вимагає знань з певної галузі, передбачає широку ерудицію. Оформлення газети потребує наявності художнього смаку, образотворчої уяви, навичок дизайну і фотопубліцистики (плакат, карикатура, фоторепортажі тощо). Особливістю методики проведення навчальних занять у гуртку є об'єднання теоретичної і практичної частин.

Починаючи з дев'ятих класів, учні набувають досвіду роботи волонтерів. Це виявляється в допомозі в дрібному ремонті в гімназії, вчителям – у перекладанні текстів.

Міжшкільний простір учнів старшої школи має на меті залучення до гурткової, клубної роботи, співпраці громадських організацій, роботи в школі лідерів, участі у волонтерській роботі.

У школі “Дивосвіт” старшокласники займаються за всіма напрямками роботи клубів: художньо-естетичний, театральний, спортивний клуби, клуб учнівського спілкування.

До того ж вони виконують багато функцій: виховну, розвивальну, організаційну тощо. Так, виховання культури спілкування йде через організацію інтелектуального молодіжного клубу “Дебати”. У клубі любителів сучасної музики молоді люди знайомлять один одного з різними напрямками сучасної музики й популярними естрадними виконавцями. Робота “Імідж-клубу” спрямована на ознайомлення з діловим етикетом у країні та за її межами. У клубі “Лідер” учні опановують теоретичні знання про управління та в практичній діяльності розвивають комунікативні, організаторські, лідерські здібності.

Аналіз роботи клубів показав, що в процесі відкритого, вільного спілкування учнів у клубах з різними людьми, серед яких багато особистостей, що можуть слугувати прикладом та ідеалом, формуються моделі поведінки учнів, а встановлення комунікацій у системі відносин “учень – значущий дорослий” відкриває нові можливості перед учнями в самовизначенні та накресленні свого шляху життєвого успіху.

Учні старшої школи беруть участь у волонтерській роботі, використовуючи можливості комп'ютера та мережі Інтернет. Вони відкривають та підтримують веб-сторінки, перекладають тексти, шукають інформацію, підтримують бази даних з доступною інформацією. Учні-волонтери старших класів проводять заняття в хореографічних та спортивних секціях гурткової роботи. Так, вони допомагають ставити танцювальні, спортивні танці на конкурси різного рівня.

Висновки. Отже, ми розглянули основні напрями роботи зі школярами в міжшкільному просторі щодо виховання їх лідерських якостей. Звичайно, така робота має дати позитивні результати, що розкривається в подальших розвідках у цьому напрямі.

Література

1. Актуальные проблемы социального воспитания / [редкол.: Т.Ф. Яркина (отв. ред.), В.Г. Бочарова, В.Е. Львов]. – М. ; Запорожье : Изд-во АПН СССР, 1990. – 168 с.

2. Жеребова Н.С. К вопросу о механизме выдвижения лидеров в студенческих группах / Н.С. Жеребова // Сб. "Личность и группа": уч. зап. ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1971. – Т. 468. – 74 с.

3. Петровский А.В. Теория деятельностного опосредования и проблема лидерства / А.В. Петровский // Вопросы психологии. – 1980. – № 2. – С. 29–42.

4. Поза межами можливого: школа якою вона є / [за ред. М. Мосієнко]. – К. : Шкільний світ, 2004. – 266 с.

5. Сбитнева В.Б. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении : дис. ... канд. пед. наук / В.Б. Сбитнева. – Ижевск, 2006. – 205 с.

6. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка : навч. посіб. / Т.І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.

7. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.

8. Щуркова Н.Е. Воспитание как педагогическое явление. Общие закономерности и принципы воспитания / Н.Е. Щуркова // Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. вузов и пед. колледжей / [под ред. П.И. Пидкасистого]. – М. : Российское педагогическое агенство, 1996. – 390 с.

АНИСИМОВА А.О.

ДО ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИЧНОГО ЗІСТАВЛЕННЯ КОНТАКТУЮЧИХ МОВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Організація навчання другої іноземної мови (ІМ2) ґрунтується на дидактичних принципах, які відображають специфіку процесу оволодіння ІМ2. Одним з таких принципів є принцип контрастивного навчання ІМ2, за яким передбачено зіставний аналіз мовних явищ контактуючих мов з дидактичною метою (І.Л. Бім, Н.В. Баришніков, В.Г. Гак, О.О. Залевська, М.П. Кочерган, Б.А. Лапідус, А.С. Маркосян, В.Н. Ярцева та ін.). За рахунок міжмовних зіставлень можливі послаблення та запобігання інтерференції й посилення трансферу, оскільки зіставний аналіз мовних явищ, як прийом контрастивної лінгвістики, ставить за мету передбачення тих моментів, де можуть виникнути труднощі або, навпаки, можливості трансферу у процесі навчання.

Зіставний аналіз мовних явищ різних мов розглядався як основний прийом навчання іноземної мови (ІМ) у працях Р.Ю. Барсука, В.М. Богородицької, Є.М. Верещагіна, Б.А. Лапідуса, Б.М. Маруневич, О.О. Миролюбова, Л.В. Щерби, G. Helbig, K. Lambeek та інших, які розвивали теорію свідомо-зіставного методу навчання ІМ [1].

У сучасній методиці викладання ІМ використовується два типи зіставлень: зіставлення ІМ з (рідною мовою) РМ (білінгвальні зіставлення) за